DE NEDERLANDSE TAAL BIJ HAAR GEBRUIK IN DE LANDBOUW

REDE

UITGESPROKEN OP 15 DECEMBER 1948
BIJ HET AFSCHEID ALS HOOGLERAAR
IN DE LANDBOUWWERKTUIGKUNDE,
DE LEER VAN DE AFWATERING VAN
DE BODEM EN DE POLDERBEMALING
AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL

DOOR

PROF. IR M. F. VISSER

H. VEENMAN & ZONEN - WAGENINGEN

Op de omslag zijn de wapens van Nieuwe Niedorp, de geboorteplaats van Prof. Ir M. F. Visser, en van Wageningen aangebracht.

Het Comité tot huldiging van Prof. Ir M. F. VISSER bij diens afscheid als Hoogleraar aan de Landbouwhogeschool, acht het gewenst de door Prof. VISSER op 15 December 1948 in de Aula der Landbouwhogeschool gehouden afscheidsrede in druk te laten verschijnen.

Tevens zijn in deze uitgave opgenomen de bij de huldiging door de Heren Dr Ir D. S. HUIZINGA, Prof. Dr E. BROUWER, Dr Ir S. SMEDING, G. DE JONG en Ir M. A. GEUZE uitgesproken redevoeringen.

HET HULDIGINGSCOMITÉ

Wageningen, Januari 1949

Geachte aanwezigen,

Nadat ik tijdens de bezetting in 1941 op de jaardag onzer Hogeschool een rede had gehouden over „Bedijkingen voorheen en thans", zag ik mij, na mijn hernieuwde aanwijzing door de Senaat, aan het einde van het jaar verplicht opnieuw een onderwerp te vinden, dat zowel voor mij bij het bewerken als voor de hoorders bij het verwerken enige voldoening zou kunnen geven.

In verband met de verdere toespitsing van de toestand besloot het College van Rector en Assessoren echter van de viering in Maart 1942 af te zien, zodat ik nu bij de voorbereiding van mijn afscheid gebruik kon maken van de niet in de chaos ondergegane opzet van die rede. Ik ben daartoe te meer overgegaan in gedachtenis aan mijn vrouw, die het met de inhoud zo volkomen eens was en dit herhaaldelijk te kennen gaf. Ik hoop ook in Uw geest geslaagd te zijn met dit bedoelde onderwerp, luidende:

DE NEDERLANDSE TAAL BIJ HAAR GEBRUIK IN DE LANDBOUW

De toevoeging „bij haar gebruik in de landbouw" zal misschien iets vreemd aandoen; zij is echter bedoeld om het onderwerp belangrijk in te perken en terug te brengen tot het terrein, dat mij het beste bekend is en dat mij de gelegenheid geeft de voorbeelden in het bijzonder te zoeken op de twee door mij bestreken vakken. De inhoud der rede zal daardoor toch minder ver van de gewoonte, om het eigen vak als uitgangspunt te nemen, afwijken, dan de titel wel zou doen vermoeden. Het heeft bovendien het voordeel daardoor dadelijk tot uiting te brengen, dat hier het onderwerp niet zal worden bekeken van de kant van een deskundige op taalgebied, maar door een landbouwman, die als vertegenwoordiger van de Senaat der Landbouwhogeschool in de Centrale Taalcommissie voor de Techniek (de C.T.T.) in de laatste jaren wat meer met deze stof in aanraking kwam.

Hoewel iets buiten de schreef, zelfs buiten die van de C.T.T. gaande, wil ik hier toch op een paar taalkundige afwijkingen wijzen en wel ten eerste op het m.i. sterk toenemende gebruik van het woord hun en hunne in de plaats van haar en hare, ook in stukken waar men dit niet zou verwachten, waarbij klaarblijkelijk hun beschouwd wordt als de meervoudsvorm van haar, en als zodanig niet gebonden aan het manlijk geslacht. Na de invoering van de nieuwe spelling is dit iets minder gemakkelijk na te gaan, maar indien men leest van meisjesstudenten, die hun tehuis openen, of toevallig een roman voor meisjes inziet en dan bemerkt, dat daarin van de eerste tot de laatste bladzijde over de meisjes gesproken wordt met hen en hun, dan staat het feit wel vast. In de spreektaal komt dit euvel zeer algemeen voor, zodat ik vrees, dat over enige tijd

de kans groot is, dat de werkelijk taal-deskundigen zich op grond van de spreektaal, verplicht zullen zien dit ook in de schrijftaal te aanvaarden.

Om nog even bij het woord hun, zij het in een andere betekenis, te blijven, zij hier nog gewezen op het sterk toenemende misbruik van dat woord in de plaats van zij, bijv. in zinnen als: „hun hebben dat gedaan". Hoewel dit misbruik, voor zover mij bekend, nog niet de rijen van onze studenten heeft bereikt, wordt het toch reeds herhaaldelijk bij mensen aan getroffen, waar men het zeker niet zou hebben verwacht. Klaarblijkelijk wordt het beschouwd als een deftiger vorm van de dialectwoorden hullie en zullie, die op zichzelf weer gelijkstaan met het Zuidafrikaanse officiële woord hulle. Blijkbaar ligt het gemakkelijk in de mond, zodat een waarschuwing, maar dan liefst ook in de gewone bladen, dienstig kan zijn.

Ik wil mijzelf nog een beperking opleggen en U mededelen, dat het allerminst mijn bedoeling is deze rede te gebruiken voor het mede aanheffen van een stem in het reeds zo grote koor van klagers over het niet foutloos hanteren van onze taal, bijv. door de landbouwstudenten.

Neen, mijn bedoeling is in hoofdzaak op te komen tegen het grote en thans weer toenemende gebruik van vreemde woorden in alle mogelijke geschreven stukken, maar zeker niet het minst in voor de landbouw bedoelde artikelen.

Is dit van mij iets nieuws en tracht ik daarmede in het gevlei te komen van hen, die thans in het bijzonder pleiten voor het goede gebruik van onze taal en ook in het bijzonder voor de streektaal? De honderden studenten, die onder mijn gehoor zijn geweest, weten wel beter en kunnen getuigen, dat ik reeds sedert jaren opkom voor het bezigen van onze eigen Nederlandse woorden en toch vooral niet te denken: „*waarom zal ik het in het Nederlands zeggen, als er een vreemd woord voor bestaat*". Op zijn hoogst kan men zeggen, dat een dergelijke rede thans de wind in de zeilen heeft. — En dat is bij een poging om invloed uit te oefenen op de spreek- en schrijftaal wel nodig! Dertig jaar geleden, dadelijk bij mijn optreden als hoogleraar aan deze Hogeschool heb ik geweigerd het Engelse woord „tractor" zonder meer met huid en haar in onze taal op te nemen. Ik heb daarvoor het woord „trekker" ingevoerd, dat ook in zijn verbindingen wieltrekker, rupstrekker, landbouwtrekker, industrietrekker, enz. gemakkelijk bruikbaar is. Er zijn op het ogenblik enige schrijvers, die het woord hebben overgenomen; ook in officiële stukken en in octrooien, bovendien in de Noordoostpolder wordt het gebruikt, maar van een werkelijke overwinning op het vreemde, in onze taal niet passende woord „tractor" mag nog steeds niet gesproken worden. Het is blijkbaar zeer moeilijk om een woord, dat reeds in de spreektaal is opgenomen, weer te verdringen. Dit kan alleen, indien de gehele pers medewerkt.

Dit wijst erop, dat het van het grootste belang is, dadelijk bij het allereerste optreden een goed Nederlands woord bij de hand te hebben. Een bewijs daarvoor is het woord autotrekker, door mij toegepast voor de eerste aan het Instituut voor Landbouwwerktuigen en -gebouwen tot trekker omgebouwde auto. Deze naam voor iets, dat voor die tijd niet bestond, is dadelijk door geheel landbouwend Nederland aangenomen; het woord autotractor heeft niet bestaan en wordt daardoor niet gebruikt. Duidelijk bewijs las ik nog juist in een landbouwblad van 20 Nov., waarin staat: „In de Gron.-Drentse Veenkoloniën hebben de tot zogenaamde trekkers omgebouwde auto's de gebruiksmogelijkheid van tractoren afdoende bewezen".

Bij de bewerking dezer rede zijn mij enkele geschriften in handen gekomen, die mij bijkans zouden doen twijfelen aan het welslagen van iedere poging om invloed op de taal uit te oefenen. Een daarvan is een overdruk uit het Tijdschrift „de Volksvlijt" van 1859 en draagt de titel : „Droogleggen in Nederland" door Dr W. C. H. STARING. Het is wel treffend, dat deze titel, ook voor de deskundige, niet in staat is aan te geven, welke inhoud daardoor gedekt wordt, terwijl men dat ogenblikkelijk in orde brengt door het juist zo sterk door de schrijver gewraakte woord te gebruiken en te zeggen: „Drainage in Nederland".

STARING zegt immers: „Een enkel woord vooraf over het gebruik van de kunstwoorden droogleggen, droogbuizen, droogpijpen enz. Ik bezig deze woorden, en vele anderen met mij, de Redacteur van de Landbouwcourant in de eerste plaats, omdat wij ons, voor zooveel in ons vermogen is, bevlijtigen om, in zuiver Nederlandsch, voor den Nederlandschen landbouwer te schrijven. Een ieder, die eenig begrip heeft van den nieuweren landbouw, weet, wat men thans onder droogleggen verstaat. Zonder eene nadere omschrijving bedoelt men daarmede: het voorzien der landerijen van onderaardsche waterafleidingen, door middel van aarden buizen, die op geringen onderlingen afstand ter diepte van hoogstens (! V.) een paar ellen, worden gelegd," en iets verder: „De taal maakt het volk. Verduitscht, verfranscht, verengelscht de taal, dan is het volk ook op den besten weg om onnederlandsch te worden. Het verraadt gebrek aan vaderlandsliefde, of, en dit zal wel meestal de kwaal zijn, groot gebrek aan taalkennis, wanneer men, Nederlandsch sprekende en schrijvende, zijn rede doorspekt met uitheemsche namen van zaken, voor welke zuiver Nederlandsche namen bestaan".

Het was dus de bedoeling van STARING het Engelse woord to drain te vervangen door het Nederlandse woord droogleggen. Het is hem niet gelukt, hoewel hij als Inspecteur van het Middelbaar- en het Landbouwonderwijs toch zeker grote invloed kon uitoefenen. Het Engelse woord met de zeer algemene betekenis van water onttrekken ging zowel in Duitsland, Frankrijk als Nederland over op de beperkte Engelse uitvinding van afwateren door middel van ondergronds aangebrachte buizenreeksen. Zowel het woord drain als drainage vindt men in alle vier talen ongewijzigd terug; eerst omstreeks 1930 wordt in de Duitse taal de ai in drain vervangen door ä en drainage door dränung.

Nu de bedoeling van STARING om droogleggen in te voeren in de plaats van draineren zo grondig is mislukt, kan iedere verdere poging ter vervanging van dat woord achterwege blijven.

Wel wil ik erop wijzen, dat het woord moldrainage, bij de invoer uit Engeland op het vasteland van Europa van die wijze van draineren zonder buizen door mij zonder meer overgezet uit mole-draining, feitelijk niet mag worden gebruikt voor de thans in de omgeving van Kuinre met succes toegepaste methode van wateraanvoer door de op gelijke wijze met de molploeg getrokken onderaardse gangen. Het is wel zeer verleidelijk om ook daar over moldrainage te spreken, maar men vergete niet, dat to drain nu eenmaal slaat op waterafvoer en niet op wateraanvoer. Men gebruike daarvoor het echte practijkwoord, bijv. uit de Beemster, en noeme het trekken van mollegangen kortweg mollen, onverschillig welk werk van de gangen verwacht wordt; een werk, dat overigens zowel aanvoer als afvoer kan zijn.

Bij aanvoer van water, hetzij door open greppels, hetzij door onderaardse buizen of door getrokken gangen, is het de bedoeling dat het water daaruit

zich in de grond verspreidt. Men noemt dit zo algemeen „*infiltratie*", dat mij een bestrijding haast hopeloos schijnt. Ik vind dit jammer, omdat het woord zo in strijd is met de tegenwoordige betekenis van de woorden filter, filtreren en filtratie, waarbij men toch steeds denkt aan een vloeistof, waaruit vaste stoffen moeten worden verwijderd. Dit is hier allerminst het geval; men verwacht hier niet anders, dan dat het water in de grond zal indringen en daar zijn plicht zal doen. Ik haal dit woord aan om nogeens uit te laten komen, dat men geheel in het begin met het goede woord moet komen. Dat ware hier niet moeilijk geweest; zo spreekt bijv. STORM BUYSING bij het hoofdstuk kanalen in ophoging over het waterverlies door doorzijging en SEELHEIM bij zijn „Proeven over het doorkwellen van water door zandlagen" over doorsijpelen, maar vooral zeer veelvuldig door het gehele artikel over de wijze van instroming, over het ingestroomde water enz. Het Woordenboek der Ned. Taal zegt: „een filter is een toestel, een poreus lichaam of korrelige stof bevattend, om vloeistoffen door doorzijging te zuiveren". Men vindt het woord sijpelen ook terug in het Engelse seepage.

Bij afvoer van water is het de bedoeling, dat het water uit de grond naar die greppels, buizen en gangen zal zakken en verder zal worden afgevoerd door de kavel- en tochtsloten. Dit begrip is betrekkelijk nieuw en de bestudering van deze waterbeweging in de grond, welke ten nauwste verbonden is met de uit de volle practijk ontstane drainage, heeft m.i. behoefte aan een afzonderlijk woord. En daartoe bestaat een schone gelegenheid; immers tot heden stonden naast elkander vrijwel voor hetzelfde begrip het Nederlandse woord *afwateren* (ontwateren kenden wij niet, althans ik heb het woord in oude boeken nooit gevonden) en in het Duits *entwässeren.* (Er is wel een Duits woord Abwasser, maar dat betekent afvalwater.) In het Duits heeft men nu zonder meer entwässeren ook toegepast voor de waterbeweging in de grond naar de drainbuizen. Wij hebben dit niet gedaan met het woord afwateren; maar wij hebben het Duitse entwässeren overgezet in ontwateren en dat nieuwe woord daarvoor toegepast. Hoewel men dit een Germanisme zou kunnen noemen, heb ik tegen dat woord geen bezwaar, omdat het in die betekenis een goede Ned. woordvorm heeft. Echter dreigt er nu een ander gevaar, namelijk dat men het woord ontwateren, op gelijke wijze als in het Duits, een ruimere betekenis gaat geven. Reeds thans wordt het woord ontwateren door elkander voor beide begrippen gebruikt, waardoor bijv. een mededeling, dat de ontwatering in een perceel of in een polder niet in orde is, nog geheel in het midden laat, of de fout schuilt bij de afwatering en dus bijv. wordt veroorzaakt door een te hoge polderwaterstand, of bij de ontwatering (van de grond zelf) bijv. ten gevolge van een slechte doorlatendheid van de grond. Naar mijn gevoelen blijve men het woord afwateren toepassen voor de afvoer door rivieren, kanalen, sloten, greppels, drainbuizen en mollegangen, welke geschiedt volgens de waterloopkundige formules, gebaseerd op de turbulente stroming ($v = c \sqrt{Ri}$ of wijzigingen van deze formule van de Chézy) en gebruike men het betrekkelijk nieuwe woord ontwateren uitsluitend voor het echt bodemkundige begrip van het vervoer van het water in de grond naar die hetzij open of ondergronds aangebrachte leidingen, welke doorzijging berust op de laminaire beweging door de grondcapillairen volgens de daarvoor geldende wet van DUPUIT-DARCY ($q = kif$). Men heeft dan twee woorden voor twee in werkelijkheid geheel verschillende begrippen.

Alvorens met het geven van voorbeelden in deze richting door te gaan, wil ik eerst nog wijzen op de lange geschiedenis, welke aan de taalzuivering in ons land is verbonden. Als één der eerste taalzuiveraars staat bekend SIMON STEVIN (1548–1620), afkomstig uit Brugge, maar voornamelijk in ons land gevestigd, o.a. in Leiden en Delft, en vooral bekend als leermeester van Prins MAURITS. Deze bekende wiskundige schreef zijn eerste werken in het Latijn of Frans, maar bekeerde zich reeds spoedig tot zo'n heftig voorstander van het gebruik van de eigen taal, dat hij later alle ook (STEVIN zou zeggen juist) volkomen wewetenschappelijke boeken, als de Beghinselen der Weeghconst, de Weeghdaet, de Beghinselen des waterwichts, het Burgerlick leven, Stercktenbouwing, Havevinding, Wisconstighe Ghedachtenisse, Van de Spiegeling der Singkonst, Van de Molens enz. in het Nederlands deed verschijnen. STEVIN was overtuigd van de grote rijkdom aan korte, zelfs eenlettergrepige, krachtige woorden en daardoor van de bijzondere geschiktheid voor de behandeling van wiskundige verhandelingen, hetgeen vooral tot uiting kwam in zijn beroemde „Uytspraeck van de weerdichheyt der Duitsche (d.i. hier Nederlandse) Taal."

Dr E. J. DIJKSTERHUIS geeft in zijn pas verschenen prachtige werk over SIMON STEVIN diens gedachte als volgt weer: „Wil een wetenschap waarlijk vooruitkomen, dan moeten daartoe alle in het volk beschikbare krachten in het werk worden gesteld en dat kan alleen, wanneer de taal, waarin ze behandeld wordt, aan niemand hindernissen in den weg legt. Hij droomt zich dan een toekomst, waarin het schromelijk tekort aan ervaring, dat op alle punten den vooruitgang tegenhoudt, aangevuld zal worden, doordat overal ijverige gaslaghers (een echt woord van STEVIN) de natuur zullen observeeren en elkaar hun bevindingen zullen mededelen. Zij zullen dat doen in de taal, waarvan zij zich in het gewone leven bedienen, en de Duitschen (d.i. de Nederlanders) zullen daarbij het voorrecht hebben, dat zij, hun eigen taal sprekende, tevens het voortreffelijkste middel tot uitdrukking van wetenschappelijke gedachten, dat de natuur kent, zullen toepassen."

STEVIN heeft uit de aard der zaak talloze woorden uit het Latijn, Grieks, Frans enz. in het Nederlands overgebracht, hetgeen bij hem bijna steeds neerkwam op het bedenken van nieuwe omschrijvingen. Zeer vele daarvan zijn weer verdwenen; zo zult U maar moeilijk uit de zojuist genoemde titel „Beghinselen der Weeghconst" kunnen opmaken, dat het gaat over de leer van het evenwicht (hefboom, katrol, windas, hellend vlak enz.), waarbij bijv. de naam „almachtig" werd gegeven aan een windas met raderen en kruk, te gebruiken bij het overhalen van een schip. – Naast de niet overgenomen woorden als soomenighmael voor quotiens, duystering voor eclipsis, middelront voor aequator, sichtgaetkens voor dioptra enz. enz., is onze taal toch zeker ten zeerste verrijkt met de volgende woorden: wiskunde, rekenkunde, stelkunde, meetkunde, veelhoek, worteltrekken, evenredig, middellijn, enz. enz.

STEVIN vond in zijn tijd grote aanhang, o.a. bij HUGO DE GROOT, die zijn instemming zeker niet beter kon bewijzen dan door het in het Nederlands schrijven van „De Inleiding tot de Hollandse Rechtsgeleertheid" terwijl ook de tijdgenoten HOOFT en VONDEL in dezelfde richting werkten.

Indien men echter zoude denken, dat daarmede een blijvende inwerking was verkregen, dan is men mis. Het schijnt wel, of er in dit opzicht een voortdurende op- en neergang is. In ieder geval is in de zeventiende en achttiende eeuw en vooral in de Franse tijd de invloed van het Frans in onze taal zeer groot.

Zelfs in de vaktaal van het Nederlands wemelt het van onnederlandse termen, als adjectief, substantief, praefix, suffix enz., terwijl ook in de andere wetenschappen en in de omgangstaal het Frans sterk is doorgedrongen.

Voor Wageningen is het wel aardig erop te wijzen, dat deze omgeving tot Achterberg en Veenendaal behoort tot de Colleges der Exonereerende Landen, waarmede slechts bedoeld wordt, dat het teveel aan water kan worden afgevoerd door de sluizen aan de Roode Haan, hetgeen wel zo eenvoudig en duidelijker uitgedrukt had kunnen worden door te spreken van de Waterschappen, lozende door de Slaperdijk, gelijk bij zovele Polders op de eilanden, die een gezamenlijke boezem hebben met een lossing door de havens.

Aan het einde van de achttiende en verder in de negentiende eeuw kwamen de taalzuiveraars als BILDERDIJK, de dames WOLFF en DEKEN, de dichter A. C. W. STARING en de reeds genoemde W. C. H. STARING met hun medestanders weer naar voren. Als men een werkje van A. C. STIELTJES van 1865 in handen krijgt, getiteld: „Iets over Onderwaterzettingen, en meer bepaaldelijk over die der Grebbelinie", dan weet men dadelijk, welk vlees men in de kuip heeft; immers het woord inundatie wordt in tegenstelling met overstroming juist bij voorkeur gebruikt voor moedwillige aanvoer van water, gewoonlijk met behulp van inundatiesluizen en -kanalen. Ziet men daarentegen, gelijk een paar jaar geleden in de Ingenieur, de drooglegging der ondergelopen landen aangeduid met de-inundatie, dan is daarmede tevens gezegd, dat daar geen medestander inzake bestrijding van vreemde woorden de pen heeft gevoerd.

In de laatste tijd kwamen vooral naar voren het Algemeen Nederlands Verbond met het regelmatig opgenomen „Ons Taalhoekje" in het Maandblad „Neerlandia" en zijn afzonderlijke woordenlijst, „Taalzuivering" en de afzonderlijke uitgave van „Zuiverheid van Taal... een volksbelang?" geschreven door Dr M. A. VAN WEEL, Voorzitter der Taalcommissie, verder Charivarius, Dr HAYE en anderen. En dan omstreeks 1940 de Centrale Taalcommissie voor de Techniek, voortgekomen uit het Kon. Inst. van Ingenieurs en thans ondergebracht bij het Centraal Normalisatiebureau, met de bedoeling om het bezigen van goede Nederlandse woorden voor technische begrippen te bevorderen en wel vooral door de bestrijding van klakkeloos overgenomen vreemde woorden. Gelijk de naam reeds aangeeft, bepaalt deze commissie zich tot de Techniek, zodat de landbouw, ondanks mijn herhaald verzoek, daarbuiten blijft. De Landbouwhogeschool is daarin vertegenwoordigd in verband met de ook daar voorkomende vakken als Scheikunde, Natuurkunde, Werktuigkunde enz., maar voor de specifieke landbouwvakken als Plantenteelt, Veeteelt enz. heeft de C.T.T. geen groepscommissies. Ik hoop wel, dat, zodra de woordenlijsten van de tien technische groepen als Normbladen zijn uitgegeven, de Landbouw afzonderlijk onder handen zal worden genomen, ten einde daarbij te kunnen profiteren van het tegenwoordige apparaat.

De meningen van al deze strijders voor de Nederlandse Taal lopen vrij sterk uiteen, sommigen, bijv. Dr VAN WEEL, komt in sterke mate op voor de zuiverheid van de taal, waarbij vooral Germanismen als aanname, afname, daadzaak, hopelijk enz. bestreden worden; anderen gelijk Charivarius werpen zich meer op de verkeerde zinsbouw (stijl Tante Betje). Prof. Mr CLEVERINGA heeft zijn overdrachtsrede (15 Sept. 1947) voor een groot deel gewijd aan de z.i. ongewenste methode om proefschriften in een vreemde taal en dan gewoonlijk in het Engels te doen verschijnen. Hij zegt o.a.: „Maar in elk gebruik van een vreemde taal in eigen kring steekt een stukje beschavingsschennis, die, wanneer zij

voortvreet, ernstige gevolgen kan hebben". Ik zal de verdere, zeer zware oordeelvellingen, overeenkomende met die van STEVIN, niet aanhalen, maar liever de lezing in haar geheel aanbevelen.

De werkwijze van de C.T.T. bestaat hierin, dat de ongeveer dertig commissies ieder op haar gebied de verdachte woorden verzamelen, dat daarnaast de aanbevolen woorden worden geplaatst, terwijl in een derde kolom met behulp van de taalkundige medewerker van de C.T.T. een toelichting wordt opgemaakt. Na rondzending bij de Groepscommissies wordt het voorlopige blad opgesteld en voor critiek beschikbaar gesteld, o.a. aan de daarbij betrokken verenigingen. Het slot moet dan zijn de vaststelling der normbladen.

Het spreekt wel vanzelf, dat het grote aantal commissies, met ieder weer haar vele leden met hun eigen opvattingen het moeilijk moet maken om overal een zoveel mogelijk gelijke uitspraak te verkrijgen. Terwijl de ene commissie betrekkelijk vlug gebruik maakt van de algemeen aanvaarde regel: „Vervanging van een uitheems woord door een meer of minder gebrekkige Nederlandse aanduiding verdient in het algemeen geen aanbeveling; dit geldt met name voor internationale en ingeburgerde woorden", wordt dit bij andere nogal veel toegepast. Persoonlijk heb ik hierover deze opvatting, dat de spreektaal zich bij ingeburgerde woorden niet laat wijzigen door het opnemen van een woord in een woordenlijst. Aangezien het ingeburgerd zijn altijd slechts zeer betrekkelijk is, vooral bij technische woorden, schijnt het mij zeer gewenst ten behoeve van de niet-vakman een zo goed mogelijk Nederlands woord daarnaast te plaatsen; bijv. niet te volstaan met de enkele handhaving van „accomodatie", maar daarnaast ook „aanpassing" of „instelling" te vermelden.

Met de zinsnede „Aan het uitheemse woord bestaat geen behoefte" wordt in de woordenlijst voor „Stedebouw en Volkshuisvesting" het vonnis uitgesproken over: abri, accoustiek, a-sociaal, fonds perdu, à niveau, parasitair, peripherie, recreatie, regionaal, rondpoint, satelliet, sky-scraper, sous terrain, supervisie, supervisor, survey, tracé, ventilatie, verkeerscircuit en promenade. Hoewel voor al deze woorden zeer goede vervangwoorden zijn gegeven, meen ik toch, dat verschillende zo ingeburgerd zijn, dat de vervanging moet worden betwijfeld.

Eigenaardig is het, dat in de toelichting de deskundigen zo dikwijls de goede voornemens vergeten; zo komen alleen in de besproken lijst de volgende woorden voor: abstract, aequivalent, associatie, concentratie, concreet, conventie, formans, tautologis, aan welke uitheemse woorden m.i. evenmin behoefte bestaat.

Ook het woord contaminatie komt in de toelichtingen zeer vaak voor; ik haal dit aan, omdat ik nu in onze landbouwkringen tweemaal achter elkander en wel in voordracht en in een artikel zo'n merkwaardig voorbeeld daarvan ben tegengekomen. Het woord betekent bezoedeling of besmetting en hier kan het m.i. het best worden weergegeven door woordvermenging, en wel hier van plotseling en eensklaps tot het mengsel *plotsklaps*. Op zo'n woord moet wel zo vlug mogelijk gewezen worden om het te laten verdwijnen.

Overigens wil ik er ook op wijzen, dat onze taal niet alleen vreemde woorden opneemt, maar op de duur soms ook weer afstoot. Het duidelijkst is dit wel het geval met de vele Engelse sporttermen, maar ook de overvloed van Franse uitdrukkingen is zeker verminderd. Persoonlijk herinner ik mij een voordracht op een vergadering van de H. M. v. L. van ongeveer vijftig jaar

geleden, waarin voortdurend gesproken werd over epizoötie en over pedigree, alsof zowel de besmettelijke ziekte-verspreiding en de stamboom op geen andere wijze tot uitdrukking waren te brengen. Hoewel deze woorden destijds algemeen gebruikt werden, zo komt men ze tegenwoordig niet meer tegen. Zo hoop ik, dat het nu weer rechtstreeks uit het Engels overgenomen woord inseminatie zijn plaats zal moeten afstaan aan het ook in het Zuidafrikaans gebruikelijke (kunstmatige) bevruchting. Mocht men bezwaar hebben, omdat dit woord de betekenis niet geheel weergeeft (hetgeen overigens in de taal zeer vaak voorkomt) dan ware m.i. nog de voorkeur te geven aan de vertaling van insemination.

Nog even de meningen van de taalzuiveraars samenvattend, dan komt dit neer op het weren van vreemde woorden, maar ook vooral op het gebruik van zuiver-Nederlandse woorden, d.w.z. woorden, die op de goede Nederlandse wijze zijn gevormd. Indien men daartoe de Mededeling No 3 „Over het ontstaan en de vorming van nieuwe woorden" door Dr H. E. Buiskool leest, dan begrijpt men dadelijk, dat niet alleen de vorming zelve, maar ook de beoordeling of een woord al dan niet goed Nederlands is, voor een leek zeer moeilijk is.

Ik zal, om tot het eigenlijke doel van mijn rede te komen in dit gezelschap een bijzonder argument naar voren brengen om U aan de hand daarvan te vragen vooral mede te werken aan het weren van vreemde woorden in de landbouwliteratuur. Dit argument luidt:

> Ik heb vrijwel van het begin mijner studie aan de Landbouwschool af tot heden voortdurend een streven meegemaakt niet alleen om de landbouwwetenschap omhoog te brengen, maar ook om deze voortdurend meer ingang te doen vinden bij de landbouwers. Dit is begonnen met naast de Middelbare Landbouwschool een groot getal Landbouwwinterscholen en talloze Landbouwwintercursussen op te richten en nu weer door het stichten van vele Lagere Landbouwscholen. Daarnaast heeft men nog vakscholen, bedrijfsverenigingen of gelijk in de Noordoostpolder, ontwikkelingsdagen enz. Verder verschijnen voortdurend in de landbouwtijdschriften en -bladen artikelen op een aanmerkelijk hoger peil, dan vroeger. *Welnu, men bedenke wel, dat deze wetenschap gebracht moet worden bij personen, die voor een groot deel alleen over een lagere school-ontwikkeling beschikken, en men begrijpe wel, dat het gebruik van allerlei vreemde termen het opnemen van de kennis in sterke mate bemoeilijkt.* Daar komt bij, dat de betekenis dier vaktermen in de gewone woordenboeken slechts zelden te vinden is en dat zelfs het Land-, Tuin- en Bosbouwkundig woordenboek van Bezemer meestal tevergeefs wordt geraadpleegd. De zozeer gewenste eigen studie wordt daardoor sterk geremd. Een vreemd woord hindert bij deze jonge landbouwers en -arbeiders, niet alleen ten aanzien van het begrip, maar daarnaast ten opzichte van de spelling en niet te vergeten vooral ook bij de uitspraak. *Het is m.i. zonde, jonge mensen met dikwijls zeer goede hersenen op deze wijze dwars te zitten.*

Toen ik in de laatste C.T.T.-vergadering een dergelijke opmerking maakte, mocht ik van de secretaris vernemen, dat in een der commissievergaderingen dergelijke uitingen waren gehoord in verband met het ambachtsonderwijs, en dat ook daar gevraagd was de vaktermen toch zoveel mogelijk in eenvoudig Nederlands over te brengen.

Hoe nodig dit is voor de landbouw, wil ik nu nog met enige voorbeelden toelichten en wel om te beginnen op het gebied van de... ja, hoe moet ik het noemen?... de Geologie of de Aardkunde? Toen collega EDELMAN vijftien jaar geleden alhier werd aangesteld, luidde de omschrijving van zijn onderwijs de mineralogie, de petrologie, de geologie en de agrogeologie. Nu Dr DOEGLAS een deel van zijn onderwijstaak heeft overgenomen, luidt de leeropdracht de aardkunde, de delfstofkunde en de gesteenteleer. Ik hoop, dat ik dit als een gunstig voorteken mag beschouwen, hetgeen niet onmogelijk is, omdat de nauwe aanraking met de practijk tengevolge van de Stichting voor Bodemkartering m.i. zeker gunstig zal werken.

Dus zal ik beginnen met de Aardkunde en wel aan de hand van een boekje, dat dezelfde Dr STARING heeft geschreven en waarin voor de Aardkunde een Nederlandse kunstspraak (let wel, bij voorkeur gebruikt hij „kunstspraak" in plaats van „terminologie") werd opgesteld, ten einde deze „in den vaderlandschen bodem wortel te doen schieten en inlandsch of vernederlandscht te worden". Hij klaagt er dan over, dat vooral de geologie aan het euvel mank gaat, dat nog een menigte Griekse, Latijnse, Franse, Hoogduitse en Engelse kunsttermen vereist worden om dagelijks voorkomende zaken uit te drukken en verder nog: „Onze rijke taal levert zoovele gelegenheden op, dat het geenen Taalkundige zwaar kan vallen om het betrekkelijk gering aantal kunstwoorden, waaraan de Aardkunde behoefte heeft, in zuiver Nederlandsch over te brengen en evenwel dezelve niet minder verstaanbaar te maken."

Ook deze poging van STARING, welke toch ondersteund werd door zeer vele geschriften, als bijv. de Aardkunde en de Landbouw in Nederland, de Aardkunde van Twenthe, de Aardkunde van Salland en het Land van Vollenhove, Voormaals en Thans (Opstellen over Nederlands grondgesteldheid) en niet te vergeten zijn hoofdwerk „de Bodem van Nederland" is niet gelukt. In dit laatste werk werd zelfs zijn indeling in de vormingen van de eerste, tweede en derde reeks weer teruggenomen en gebruikt hij: „ter verduidelijking volgens de vroegere opvattingen weer de termen primaire, secundaire en tertiaire gronden". Het is hier al juist als bij de wegen welker onderscheiding niet mogelijk is in eerste-, tweede- en derde klasse wegen, of een-, twee-, drie- en vierbaanswegen, maar waar eveneens primair, secundair, tertiair en volgens de jongste Ingenieur quaternair niet gemist kunnen worden.

Onze vroegere collega VAN BAREN maakte met veel instemming gewag van de mening van STARING en geeft zelf een uitstekende vertaling van de vele in Nederland voorkomende venen. Desondanks gebruikte hij toch verder grotendeels weer de vreemde termen, zodat in zijn werk de volgende onderscheidingen voorkomen: autochthone (onverplaatste) venen met als ondersoorten lacustriene, fluviatiele en phreatise venen en daarnaast allochthone of verplaatste venen. Deze laatste wordt door hem veenhaksel genoemd, maar draagt bij anderen weer de naam van detritus. STARING daarentegen en ook andere geologen van de tegenwoordige tijd geven de naam van detritus aan gesteentegruis. Zo zegt SEELHEIM: De dalen der rivieren waren sedert onheugelijke tijden geërodeerd en met zeer groote massa's van detritus gevuld. Men moet nu van den dilivualen vloed drie perioden onderscheiden, de Ascensie, de Culminatie en de Descensie. Opgang, toppunt en neergang zijn natuurlijk niet bruikbaar. – Bij LE FRANCQ VAN BERKHEY, die in zijn „Natuurlijke Historie van Holland" 21 veensoorten beschrijft, wordt hiervoor de naam van mollem-veen gebruikt

en daarvan gezegd: „Onder dien naam is een zeker soort van zwarte brijzelige Aarde, uit de Veenen bekend". Ook STARING beschrijft de Meermolm en zegt daar o.a. over: „Het Haarlemmermeer heeft grootendeels een kleibodem, en is langzamerhand vergroot ten koste van den veengrond, die nog tegenwoordig de oeverlanden vormt en voormaals het grootste deel van het meer opvulde. Het meer heeft niet anders weggeslagen dan een veenlaag, die een gemiddelde dikte bezat van 4 ellen en dit weggeslagen veen, min of meer gemengd met de klei van den ondergrond, is de meermolm. Bij het droogmaken van het Haarlemmermeer is dat weggeslagen en van de kanten afgebrokkelde veen, duidelijk voor den dag gekomen, hetzij als groote klompen, die voornamelijk in de afdeeling Rijk den bodem bedekken, hetzij als meermolm, welke hoofdzakelijk ook in dezelfde afdeeling voorkomt en thans een bodem vormt van uitstekende vruchtbaarheid."

Op een oude kaart van de omgeving van Aalsmeer wordt deze meermolm ook vermeld, terwijl men het ook vindt aan de oostelijke oevers van droogmakerijen in Waterland. Het schijnt mij toe, dat men in de plaats van het woord detritus in die twee betekenissen beter gesteentegruis of enkel gruis en molm kan gebruiken. Tot mijn genoegen mocht ik molm ook aantreffen in het zojuist verschenen proefschrift over het Westland.

Ik kan niet van dit onderwerp afstappen zonder enkele woorden te wijden aan dat eigenaardige verschijnsel bij sommige veensoorten, dat na een sterke indroging het wederopnemen van water uiterst moeilijk gaat, welk verschijnsel de naam draagt van irréversibiliteit en die veensoort van irréversibel indrogend veen. De niet-omkeerbaarheid van de scheikundige of natuurkundige werking heeft wel een zeer deftige naam gekregen. Réversible betekent omkeerbaar en ir-réversible niet-omkeerbaar of onomkeerbaar. Het schijnt mij toe, dat wij geen behoefte hebben aan een dergelijk woord en dat zelfs naast onomkeerbaar termen denkbaar zijn als blijvend indrogend of verturvend veen.

Als ik dan nog aangeef, dat men bij de gewone bespreking over venen nog vreemde (Griekse) woorden tegenkomt als eutroph, mesotroph en oligotroph alleen ter aanduiding, of de vorming heeft plaats gehad in water, rijk, minder rijk of arm aan voedingsstoffen, dan zal het U duidelijk zijn, dat de leerlingen der genoemde scholen en cursussen soms heel wat onnodige obstakels te verwerken krijgen.

Dit is echter niet alleen het geval bij de bespreking der venen; ook op ander gebied struikelt men voortdurend over vreemde en in de laatste tijd vooral Engelse woorden. Als zodanig wil ik eerst nog enige noemen op het gebied der werktuigen; bijv. om te beginnen met het wel zeer ongenietelijke woord „*efficiency*". Voor mij persoonlijk heeft dit woord vooral de betekenis van nuttig effect, d.w.z. van de verhouding tussen de door een machine geleverde arbeid en de daarvoor verbruikte arbeid. In onze taal wordt dat meestal nuttig effect genoemd, soms ook alleen effect en ook wel rendement. Daarnaast heeft efficiency een iets andere betekenis, welke naar mijn gevoelen het best is weer te geven door doeltreffendheid, doelmatigheid, werkdadigheid, bekwaamheid enz. Indien in een mededeling gezegd wordt, dat een bedrijf efficient wordt gevoerd, dan schijnt het mij toe, dat geheel hetzelfde zou worden uitgedrukt met doeltreffend.

Combine. De naam is eigenlijk combine-harvester, d.w.z. een gecombineerde oogstmachine, of wel een samenstel van maai- en dorsmachine. Het is zeker

totaal overbodig om dit werktuig hier met de Engelse benaming aan te duiden; maai-dors is kort en duidelijk. Hierbij is de in onze taal vaak (maar niet altijd) voorkomende vorm, waarbij de stam van het werkwoord het werktuig zelf aangeeft, gekozen; vergelijk bijv. ploegen – ploeg; eggen – eg; karnen – karn, harken – hark, persen – pers, enz. enz. De toevoeging machine, hoewel dikwijls toegepast, is in het Nederlands niet nodig.

Silo (*ensileren, ensilage*). Oorspronkelijk een in de rotsen uitgehouwen, of ondergronds gemetselde *vrij grote ruimte ter langjarige bewaring van graan.* Dit dekt zich al zeer slecht met het vrijwel bovengronds bewaren van gras en wel op een zodanige wijze, dat dit gras zwak zuur wordt en daardoor kan worden bewaard. Ik heb, in verband met de in ons land veel toegepaste betonnen bewaarplaatsen, getracht de naam betonkuipen ingang te doen vinden, waarbij dan voor de verschillende manieren van bewerken, als geheel overeenkomende met de inmaak van groente in het huishouden, het woord inmaken is voorgesteld.

Men geeft echter in de practijk de voorkeur aan „inkuilen", wat het niet is en wat de werking niet weergeeft. Het taalbederf gaat zelfs zover, dat men in de voederrantsoenen bijv. 3 kg „kuil" voorschrijft.

Wanmolen. In een ingenieursopstel vond ik: „een wanmolen is eigenlijk een ventilator". (Het deed mij denken aan een uiting in een proefschrift: „de meeste waterschapsleeningen zijn vervroegd aflosbaar, hetgeen beteekent, dat de waterschapsbesturen de leeningen kunnen converteeren".) Maar voor de wanmolen, vrijwel zeker een Nederlandse uitvinding, bestaan verscheidene goed-Nederlandse woorden, als waaier, windmolen, kafmolen en klappermolen.

Omgekeerd worden weer Duitse termen als Spreubläser, Kurzstrohbläser en Staubbläser overgenomen als kafblazer, kortstroblazer, en stofblazer. Ik heb tegen dit Germanisme geen bezwaar, omdat het ook een volkomen juiste afleiding zou kunnen zijn van het werkwoord blazen. Het is in ieder geval heel wat beter dan het overgenomen Engelse woord „blazer", zijnde een gekleurde, gestreepte flanellen sportjekker.

Wendploeg wordt in de laatste tijd weer herhaaldelijk toegepast als vertaling van het Duitse woord Wendepflug; dit is in strijd met de oude betekenis van wendploeg, als een ploeg met schroefvormig rister, die de grond omwendt. Ik heb voor Wendepflug het woord wentelploeg ingevoerd en wel, omdat juist het wentelen van de ploegboom met de twee ploeglichamen daardoor zo goed wordt weergegeven; vergelijk het vooral in de landbouw zo bekende wentelen van een paard. Mede dank zij de vermelding in het Leerboek van collega V. D. BAN blijft het nog gehandhaafd.

Vacuumpomp. Een pomp, waarmede, gelijk b.v. HUET aangeeft, een ijdel of een ledig kan worden opgewekt, ten einde het water tengevolge van de atmosferische druk in een centrifugaalpomp te doen opstijgen. Hoewel het woord sterk is ingeburgerd, zou er zeker wel een goede kans bestaan voor het Nederlandse woord luchtpomp. – Ik kan de verleiding niet weerstaan in dit verband te wijzen op het ons Wageningers zo bekende woord evacuatie, dat het officiële woord „gedwongen afvoer" (van de burgerbevolking) geheel heeft verdrongen. Zolang men dit woord gebruikt voor leegzuigen van een stad, blijft alleen de vraag, waarom dit vreemde woord? Maar als men dan spreekt over evacué's of wel leeggezogenen, dan wordt het toch wel wat gek; hetgeen nog erger wordt, als men het later heeft over ré-évacuatie, om de terugkomst aan te duiden.

Het is wel merkwaardig, hoe graag vreemde woorden in onze taal worden overgenomen, en ook, hoe lang dan toch vooral de vreemde spelling gehandhaafd blijft. Zelfs een woord als kwaliteit wordt nog veelvuldig met qu geschreven.

Zo zal iedere penningmeester van een bank met de grootste ernst verzekeren, dat wij (d.i. hij met zijn medebestuurders) liquide zijn, hetgeen alleen wil zeggen, dat er voldoende geldmiddelen beschikbaar zijn.

En ondanks de vele instituten op onderzoekgebied, als Centraal Instituut voor landbouwkundig onderzoek, Toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek, enz., en de Afdelingen voor onderzoek, bijv. aan de Noordoostpolder en aan de Cultuurtechnische Dienst enz., die toch alle op onderzoekgebied een goede naam hebben, is het maar een grote toer om het mooie woord research de baas te blijven.

Het woord „scheikunde" heeft, *zelfs in de C.T.T.*, voorlopig de vlag moeten strijken voor het Griekse woord chemie, en dat ondanks de juist aan de Technische Hogeschool toegepaste Nederlandse benamingen niet alleen voor scheikunde, maar ook voor weg- en waterbouwkunde, werktuigbouwkunde, natuurkunde, mijnbouwkunde enz. en ondanks de officiële erkenning door de titel van scheikundig ingenieur.

Laat ik bij het scheiden van de markt eindigen met de wens, dat de Landbouwhogeschool, de Directie van de Landbouw, de Stichting van de Landbouw en niet te vergeten de Vakgroepen op het gebied van landbouwwerktuigen, gezamenlijk zorgen op tijd klaar te zijn voor de later te verwachten taalzuivering op het gebied van de landbouw.

Ik heb gezegd.

REDE VAN DE PRESIDENT-CURATOR DR IR D. S. HUIZINGA

Mijnheer de Rector Magnificus der Hogeschool,
Mijne Heren Leden van de Senaat,
Hooggeleerde Visser,
Dames en Heren,

Zo juist hebben wij geluisterd naar de rede, welke door Prof. VISSER werd uitgesproken. Ik meen niet mis te tasten, als ik verklaar, dat we allen met bijzondere aandacht de rede hebben gevolgd. Ze werd ons aangeboden als een afscheidscollege, als een afscheidsrede, en er kan daaraan bij niemand onzer twijfel bestaan over hare strekking, over de betekenis van deze samenkomst in de Aula der Hogeschool, op deze slechts spaarzaam verlichte Decembermiddag.

De wetten, regelende het hoger onderwijs hier te lande, bevatten de bepaling, dat de heengaande hoogleraar zitting blijft houden in de Senaat, maar overigens, we weten het, wordt de officiële band tussen de Hogeschool en de hoogleraar verbroken. Prof. VISSER treedt als hoogleraar af.

We hebben zo juist ervaren hoe, zowel bij het uitspreken als bij het neerschrijven der rede, zijne gedachten uitgingen naar wijlen Mevrouw VISSER. Is het bij ons anders? Immers neen! Juist ook op deze middag hadden wij haar zo gaarne hier gezien. Haar gemis is ook voor ons een pijnlijk besef. We kunnen slechts het hoofd buigen.

Met ingang van 1 Januari 1918 werd aan de Heer LAKO op zijn verzoek eervol ontslag verleend als leraar aan de Rijks Hogere Land-, Tuin- en Bosbouwschool, tevens als Directeur van het Instituut voor landbouwwerktuigen en -gebouwen. De Heer LAKO werd opgevolgd door de Heer VISSER, die reeds na enkele weken optrad als hoogleraar aan de toen geopende Landbouwhogeschool. Dat is nu dertig jaren geleden! Gedurende deze dertig jaren werd door Prof. VISSER ene grote hoeveelheid arbeid verricht.

Wat mij, bij besprekingen met Prof. VISSER, steeds weer trof? Het was de grote belangstelling, de liefde voor de Hogeschool. Altijd, ook des avonds laat, stond hij gereed voor besprekingen. En dan de uitgebreide locale kennis, in het bijzonder ten aanzien van de gebouwen en de terreinen van de Hogeschool. Dit leidde er toe, dat altijd weer een beroep op hem werd gedaan. Ik beschouw het als een voorrecht om aan Prof. VISSER de dank over te brengen van het College van Curatoren voor al de arbeid, die hij voor de Hogeschool heeft gedaan, voor al hetgeen hij gedurende die lange reeks van jaren voor de Landbouwhogeschool is geweest.

Wij, d.w.z. Prof. VISSER en ik, en misschien zullen nog enkele Heren zich daarbij willen voegen, wij zijn hier niet met die vreugde in ons, welke er is in het hart van de jonge man, die pas zijn laatste examens achter de rug heeft en een werkkring heeft aanvaard, die hem toelacht, omdat hij verwacht daarin arbeid te kunnen verrichten, die hem veel voldoening zal geven, die hem de wereld zal doen veroveren.

Staat U mij toe nog eens een oud beeld te gebruiken, ontleend aan de Chinese cultuur. Als de grote en machtige rivier niet in staat is terug te gaan naar hare bronnen, maar altijd, de jaren en de eeuwen door, voortstroomt en voortstuwt, in dezelfde richting, naar de zee, hoe zou dan de mens, als hij ouder is

geworden, zijn schreden kunnen wenden en teruggaan naar de dagen van zijn jeugd? Maar, Dames en Heren, als we het voorrecht hebben Prof. VISSER hier in ons midden te zien, kennelijk in het volle bezit van zijn gezondheid, dan is er alle reden tot blijmoedigheid, tot opgewektheid en vooral ook tot dankbaarheid!

Als ik ten slotte hieraan nog een wens mag toevoegen, dan is het deze, dat Prof. VISSER nog een hele reeks van jaren gespaard moge blijven. Deze wens gaat wel in de eerste plaats uit naar de scheidende hoogleraar, maar toch feitelijk evenzeer naar ons, omdat wij ons er zo over zouden verheugen, omdat wij er zo dankbaar voor zouden zijn als hij in vervulling mocht gaan. De weg naar de gastvrije woning is ons zo bekend, zo vertrouwd.

Ik hoop, Prof. VISSER, dat U nog tal van jaren getuige zult mogen zijn van de verdere uitbouw van de Landbouwhogeschool, in overeenstemming met de betekenis, welke de landbouw heeft voor de maatschappelijke welvaart in het algemeen en voor die van ons volk, hier en overzee, in het bijzonder.

REDE VAN DE RECTOR MAGNIFICUS PROF. DR E. BROUWER

Mijne Heren Curatoren,
Zeer geachte aanwezigen,
Waarde Collega Visser,

Voor de laatste maal hebben Uw leerlingen zich rondom U verzameld om naar Uw woorden te luisteren en voor het laatst hebt Ge hun toegesproken.

En mij is het gegeven U namens de Senaat der Hogeschool dank te zeggen voor hetgeen U geboden hebt en dat niet alleen, maar ook voor wat U in de loop der jaren voor ons allen bent geweest en, mij aansluitende bij de woorden van de President Curator, eveneens voor alles wat U voor de Hogeschool hebt gedaan gedurende de dertig jaren, dat U daaraan verbonden waart.

Slechts weinigen onzer zijn van het begin tot het einde daarvan getuige geweest en tot diegenen behoor ik niet, hoewel ik U reeds lang kende voordat ik naar Wageningen ging. Al is het ongeveer twintig jaar geleden, de dag onzer eerste kennismaking staat mij helder voor de geest, alsof het de dag van gisteren ware. Het was ter gelegenheid van een bespreking in de landbouwvereniging Hollands Noorderkwartier, die een harer periodieke bijeenkomsten hield in het dorp Midden-Beemster, gelegen in de Noordhollandse droogmakerij de Beemster, op welke bijeenkomst een kanalenplan voor West-Friesland werd besproken.

Het was U aan te zien, dat U zich op deze plaats, enkele meters onder de zeespiegel gelegen, op Uw gemak, ik zou haast zeggen in Uw element gevoelde en toen U zich in de discussies mengde op de U eigen kalme en waardige wijze, geraakte ik aanstonds onder de indruk van Uw logische betoogtrant.

Zoals gezegd is dat twintig jaar geleden en die twintig jaren zijn niet voorbijgegaan zonder hun sporen op mij achter te laten. Maar de man die daar aan het woord was, verschilde in uiterlijk en geest nauwelijks van degene, die thans zijn afscheidsrede heeft uitgesproken. Stoer en fors, is het alsof Gij de kenmerken draagt van het Noordhollandse land met zijn zware dijken, brede kanalen en ringvaarten en wijde velden. In dit land zijt Gij geboren en het is U lief boven alles. Inderdaad, wie in dit land heeft gewoond, verlangt er altijd weer naar terug.

Niettemin verheugen wij ons er over dat er nog een tweede oord is in ons vaderland, dat een grote plaats in Uw hart inneemt en dit is Wageningen. Ook de genegenheid voor Wageningen is een oude. De annalen der hogeschool toch vermelden, dat in 1894, dus meer dan een halve eeuw geleden, in de registers van de afdeling B der Rijkslandbouwschool werd ingeschreven de leerling M. F. VISSER uit Nieuwe Niedorp in Noord-Holland, die zonder examens werd toegelaten tot de klasse B II.

Reeds weinig jaren later volgde het eindexamen. Hoe heeft hij het er afgebracht? Het valt misschien te betreuren, dat het aan de hogeschool niet geoorloofd wordt geacht examencijfers bekend te maken; ook de rector mag zich daaraan niet bezondigen. Daarom moet ik mij beperken tot de opmerking, dat de cijferlijst slechts twee interpretaties toelaat, nl. of deze, dat de toenmalige examinatoren die dag buitengewoon mild in hun oordeel waren, of dat de jonge VISSER een student was, die aan alle latere generaties tot voorbeeld kan worden gesteld.

Achteraf beschouwd hel ik tot de laatstgenoemde interpretatie over, want in 1918 werd VISSER naar Wageningen teruggeroepen, waarna hij nog in hetzelfde jaar, bij de stichting der Landbouwhogeschool, werd benoemd tot hoogleraar in de landbouwwerktuigkunde, de afwatering van de bodem en de polderbemaling en tevens tot directeur van het Instituut voor Landbouwwerktuigen en -gebouwen. Het was een taak van grote omvang en gewicht, die getuigt van het vertrouwen, dat men in de nieuwe hoogleraar meende te mogen stellen.

En dit vertrouwen werd niet beschaamd. Ik wil niet uitweiden over de molen greppelploegen, de remrosmolen, de verbetering van de silobouw en andere belangrijke vondsten, welke door U in de loop der jaren zijn gedaan en die de hogeschool en Uw instituut telkens weer in de algemene belangstelling plaatsten. Ook niet over de alom gewaardeerde adviezen welke door U en Uw medewerkers van het instituut werden gegeven op het gebied van polderbemaling, boerderijenbouw en landbouwwerktuigen. Anderen zijn daartoe méér bevoegd.

Ook wat Uw onderwijs betreft slechts een enkel woord. Het is alom bekend hoezeer Uw leerlingen U een warm hart toedragen en omgekeerd. Vele studenten zijn er bij U afgestudeerd en hebben mede dank zij de liefde en kennis, die U hun betreffende Uw vak hebt bijgebracht, een sleutelpositie in de landbouw kunnen verwerven.

Daar was in 1918 aan de jonge hogeschool echter nog zo veel meer te doen en U waart bereid ook daaraan Uw krachten te geven. Hoezeer dit werd gewaardeerd bleek reeds na twee jaren, in 1920, toen U werd geroepen zitting te nemen in het College van Rector Magnificus en Assessoren.

De noden van de Landbouwhogeschool waren na hare stichting vele. Op het gebied van gebouwen en terreinen ontbrak het hoogst noodzakelijke en de middelen om daarin te voorzien waren al spoedig tot een minimum beperkt. Hier bewees Uw vindingrijkheid grote diensten en het vertrouwen dat men in U stelde bleek al spoedig en ook steeds daarna uit het feit, dat men regelmatig Uw advies inwon voor alle bouwaangelegenheden. Met allerlei schikkingen werden vaak verrassende oplossingen gevonden en aldus werd in de ernstigste ruimtenood voorzien. Maar het kon in de meeste gevallen niet anders worden verkregen dan door meten en passen. Dit was echter geen bezwaar, want duimstok en rekenlineaal vergezellen U op al Uw wegen en ik twijfel niet of U zou

ze ook op dit ogenblik van onder Uw toga te voorschijn kunnen toveren.

Al dit werk heeft U destijds ongetwijfeld vaker teleurstelling dan voldoening gegeven. Lijvige rapporten verschenen van Uw hand, waarin de behoeften aan gebouwen en terreinen voortreffelijk gedocumenteerd naar voren werden gebracht, zodat ook de hogere instanties onder de indruk kwamen van Uw klemmend betoog. Het resultaat bleef echter maar al te vaak uit, doordat 's Lands schatkist niet toeliet zelfs de meest noodzakelijke voorzieningen te treffen.

Maar dit was voor U geen reden de handen in de schoot te leggen en dank zij de vasthoudendheid, Uw landaard eigen, wist U af en toe een resultaat van wezenlijke betekenis te bereiken. Niet voor niets siert Uw portret de vestibule van het nieuwe laboratorium voor Plantkunde. Wel geen der hoogleraren heeft in de verbetering van de huisvesting onzer hogeschool een zó werkzaam aandeel gehad als U; wij kunnen dit niet genoeg waarderen.

Het vertrouwen, dat de Senaat in U stelde, kwam wederom tot uiting in de oorlogsjaren. Zoals bekend, vervullen de hoogleraren de functie van Rector Magnificus slechts gedurende één studiejaar. Voor U was dit het jaar 1930-31 geweest. Menselijkerwijze gesproken was dit dus de eerste en de laatste maal. Maar de inval der Duitsers in ons land maakte bijzondere voorzieningen nodig. Overeenkomstig het advies van de Senaat werd U daarom voor de studiejaren 1940/41 en 1941/42 voor de tweede en derde maal tot Rector Magnificus benoemd, waarna de toenmalige Secretaris van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming U niet langer wenste.

Deze jaren zijn moeilijk geweest. Zij liggen nog kort achter ons en ik behoef daar niet verder op in te gaan. Wij hebben Uw werk gewaardeerd en dit destijds getracht tot uiting te brengen door U een geschilderd portret aan te bieden.

Gij, die zoveel hadt gedaan voor de opbouw der hogeschool, hoe moet het U te moede geweest zijn, toen de herfst van 1944 kwam en de bevolking Wageningen moest verlaten en de gebouwen der school maanden lang onder het granaatvuur kwamen te liggen, terwijl de laboratoriumuitrustingen en verzamelingen aan plundering en vandalisme werden vrijgegeven.

Toen de plannen rijpten om te trachten onze belangrijkste instrumenten en apparaten te redden, hebt U daarin een werkzaam aandeel gehad. Ondanks Uw leeftijd hebt U niet alleen medegewerkt aan de voorbereiding voor de uitzending der zogenaamde expedities, maar daaraan ook zelf deelgenomen. Dit lijkt zo eenvoudig, maar weinigen weten hoeveel moeilijkheden overwonnen moesten worden, nog daargelaten dat het geen onverdeeld genoegen was met het geallieerde granaatvuur kennis te maken. Tegen de zeventig jaren oud ging U b.v. op een dag in Januari 1945 lang vóór de ochtendschemering, bij strenge vorst, per rijwiel langs besneeuwde en spiegelgladde wegen van Renswoude naar de verzamelplaats te Ede om daar op de straat ijsberend en de koude wegstampend na lang wachten de gezamenlijke tocht naar Wageningen aan te vangen, zonder deugdelijke papieren en op hoog van zegen. Voor de jongeren was het een zware dag.

En dit was slechts één voorbeeld. Ik behoef over de resultaten van deze expedities niet veel te zeggen, maar kan volstaan met de opmerking, dat naar mijn mening de hogeschool in September 1945 haar poorten nauwelijks had kunnen open stellen, indien het niet gelukt was de belangrijkste benodigdheden naar veiliger plaatsen over te brengen.

Daar blijkt uit dit alles nog iets anders, dat boven het materiële uitgaat. Het

is de trouw aan de zaak waarvoor U zich hebt gegeven. De Senaat waardeert Uw bemoeiingen voor de Landbouwhogeschool, hij waardeert U ook als mens. Rechtschapenheid en oprechtheid zijn Uw karaktereigenschappen. Ook namens de Senaat zeg ik U dank voor de hartelijke samenwerking op onze bijeenkomsten en daar buiten. Uw hulpvaardigheid is onbeperkt en degene die Uw vertrouwen heeft, kan steeds op U rekenen.

Thans zegt Gij het ambtelijke leven vaarwel; maar ik weet zeker, dat de hogeschool Uw onverflauwde belangstelling zal behouden en ik twijfel er evenmin aan, dat wij ook in de toekomst nimmer tevergeefs een beroep op U zullen doen, wanneer Uw advies zal worden gevraagd.

Hiermede verklaar ik het eerste gedeelte van deze bijeenkomst voor geëindigd en verzoek thans aan de Voorzitter van het huldigingscomité mijn plaats te willen innemen.

REDE VAN DR IR S. SMEDING

Hooggeleerde Visser,
Dames en Heren,

Het heeft mij zeer verheugd van ons Comité het verzoek te mogen ontvangen U, Prof. VISSER, bij Uw afscheid toe te spreken. Ik geef aan deze uitnodiging gaarne gevolg, omdat de omstandigheden hebben gewild, dat onze kennismaking reeds dateert van 1916, m.a.w. van een tijdstip een paar jaren voor U tot Hoogleraar aan de Landbouwhogeschool werd benoemd. Ik heb die benoeming zien aankomen en daarin stond ik destijds niet alleen.

Ter toelichting moge het volgende dienen.

In de nacht van 13 op 14 Januari 1916 woedde er een hevige storm, die in Noord-Holland met zich bracht een doorbraak van de Amsteldijk van de Anna Paulowna-polder, zware beschadigingen van de zeedijken van de Groetpolder, Vier Noorder Koggen, Drechterland, Zeevang en Zuidpolder en diverse dijkbreuken in de polders Katwoude en Waterland, om van de rest maar te zwijgen. Letterlijk en figuurlijk was Holland dus in last en gezien de dreigende secundaire doorbraken in Midden Noord-Holland diende er spoedig raad geschaft te worden. In tijden van nood, we weten dat maar al te goed nog uit de oorlogsjaren, wil het gebeuren dat er onverwacht figuren naar voren treden, die meer kunnen dan ieder ander.

In het „Algemeen Handelsblad" verscheen in die zorgvolle en angstige tijd een reeks artikelen van een zekere M. F. VISSER, vergezeld van een paar kaarten met betrekking tot het Noordhollandse poldergebied, waaruit belangstellenden en belanghebbenden konden zien en begrijpen wat er gebeurd was en nog dreigde te gebeuren. Ze trokken in sterke mate de publieke belangstelling, men sprak over het plan-VISSER en over al datgene, wat er door de betrokken polderbesturen niet was, doch al lang had moeten worden gedaan, de taak van de Provinciale Waterstaat enz.

Het zou mij te ver voeren het verdere verloop van dit drama te vertellen en duidelijk te maken wat in feite werd gedaan om in Midden-Noord-Holland het gevaar van het overstromingswater binnen de perken te houden.

Intussen was wel heel duidelijk geworden, dat de schrijver van de genoemde artikelenreeks het polderland op z'n duimpje kende, zeer verstandige voor-

stellen had gedaan en... zeker geen katje was om zonder handschoenen aan te pakken.

Dit muisje zou een staartje hebben; het kon ook moeilijk anders, want op het gebied van het dijksbeheer was door deze ramp wel een en ander aan de dag getreden.

Het was op de vergadering van een helaas gedurende de Duitse bezetting opgeheven Noordhollandse landbouworganisatie, genaamd „De Vereniging tot ontwikkeling van de landbouw in Hollands Noorderkwartier", gehouden te Spanbroek op 4 April 1917, dat dezelfde M. F. VISSER een inleiding hield, nadien in druk verschenen, over „De overstroming van Jan. 1916 in hare gevolgen op het dijksbeheer", waarin de vinger op meer dan één wondeplek werd gelegd. Ik meen niet te veel te zeggen, als ik beweer, dat hiermee de eerste steen werd gelegd voor het later ingestelde Hoogheemraadschap Noordhollands-Noorderkwartier, een organisatie met de oprichting waarvan een belangrijke schrede vooruit werd gezet op het pad naar een doelmatig dijksbeheer.

Enkele jaren daarvoor was, in Cultura (het latere Landbouwkundig Tijdschrift) van April 1911, eveneens van de hand van de Heer M. F. VISSER, Landbouwkundige M.O. te Amsterdam, een artikel verschenen, genaamd: „Polderbemaling", waarin diepgaand de vraag werd behandeld, hoe groot de waterverplaatsing der gemalen moet zijn, waarover een polder moet kunnen beschikken, om nimmer overmaat van water te hebben.

De degelijke kost, welke hierin werd opgediend, betekende een nieuw geluid op dit gebied en werd door de deskundigen dan ook algemeen als zodanig gewaardeerd.

Het behoefde dan ook geen verwondering te wekken, dat – dit alles wetende – de Directeur van de N.V. Visser's Landbouwkantoor te Amsterdam, in 1918 tot Hoogleraar aan de Landbouwhogeschool werd benoemd, belast met het geven van onderwijs in de kennis van landbouwwerktuigen, polderbemaling en afwatering van de bodem.

In zijn openingsrede, uitgesproken te Wageningen op 21 Nov. 1918, zegt Prof. VISSER aan het slot, zich wendend tot de Heren Curatoren: „Ik geef U tevens de verzekering, dat mijnerzijds alles in het werk zal worden gesteld om te zorgen, dat deze benoeming tot voordeel van de Hogeschool zal strekken."

Uit de woorden, zoëven door de President-Curator en de Rector Magnificus gesproken, zal U allen duidelijk zijn geworden op welke wijze deze belofte werd ingelost.

Met volle waardering voor alles, wat een Hoogleraar aan en ten behoeve van de Landbouwhogeschool heeft te verrichten, mag echter de vraag gesteld worden wat daarnaast nog door hem in het directe belang van de landbouwpractijk wordt of is gedaan.

Als Directeur van het Instituut voor landbouwwerktuigen en -gebouwen heeft de thans scheidende Hoogleraar volop gelegenheid gehad met de practijk van de landbouw in aanraking te komen. Naast de vele in die kwaliteit uitgebrachte adviezen is er een respectabel aantal publicaties van zijn hand verschenen, een getuigenis van een grote mate van activiteit en initiatief ten bate van de Nederlandse landbouw.

Zonder naar volledigheid te streven en evenmin chronologisch noem ik de volgende onderwerpen, om de grote verscheidenheid te typeren: demonstratie motortrekkers, electriciteit op de boerderij, West-Friese kanalen, aardappel-

rooiers, het bietenrooivraagstuk, wegbelasting in de landbouw, Hollandse molen- en windbemalingen, keerploegen, moldrainage, woelmachine, afsluiting en droogmaking Zuiderzee, techniek in de landbouw (Rectorale rede 1931) gebruik van luchtbanden, het IJsselmeerpeil, moderne drainage-methoden, verrichtingsproeven paarden, warmwater-trommelontsmetter, ontwatering van Wieringermeergronden, bedijkingen voorheen en thans (Rectorale rede '41), de vredes-jeep.

Uit deze opsomming blijkt op welk een uiteenlopend terrein Prof. VISSER zich heeft bewogen. Maar dit is nog niet het voornaamste.

Wat bij de bestudering van deze geschriften telkens weer opvalt is de critische zin van de schrijver, de zorgvuldige analyse van het probleem en de practische aanwijzingen welke worden aangegeven.

Persoonlijk heb ik het voorrecht gehad de ploegen, nodig voor de machinale begreppeling van de Zuiderzeegronden, voor de moldrainage en later voor de molbuisdrainage, zich te zien ontwikkelen. Proefnemingen brachten tegenslagen en onverwachte moeilijkheden met zich mee, maar niets was in staat de overtuiging des Heren VISSER aan het wankelen te brengen. Het moest, het zou slagen; de berekeningen waren met een zodanige zorgvuldigheid opgesteld, dat mislukken niet werd geaccepteerd. Met een bewonderenswaardige vasthoudendheid werd volgehouden. Zijn Friese aard niet verloochenend – al ligt Nieuwe Niedorp dan ook in West-Friesland –, heeft de Professor koppig doorgezet, met souvereine minachting voor de uitspraak van een practicus: „man, man, schei er maar mee uit; wat een gemartel".

Maar de „man" hield zo lang vol, dat ten slotte honderden meters houten koker achter de molploeg in de grond werden getrokken.

Ik behoef U niet te vertellen, dat Prof. VISSER behalve voor de vele zoëven genoemde onderwerpen, een bijzondere belangstelling had voor de Zuiderzeewerken. Ruim vijf en twintig jaren heb ik hiervan getuige mogen zijn en het kost mij moeite hiervoor niet te veel van Uw aandacht te vragen.

Het werk van de Commissie-LOVINK, resulterend in het in 1924 verschenen Rapport, draagt de duidelijke sporen van Prof. VISSER's denkbeelden, welke de nieuwe polders in betekenende mate ten goede zijn gekomen. Met de Proefpolder-Commissie was het al niet anders gesteld en jarenlang was de Professor niet slechts lid, maar tevens voorzitter van de zgn. sub-commissie, in feite de werkcommissie, die de eieren moest leggen en ook gelegd heeft. Na de opheffing van die commissie, en de hiermee samengaande reorganisatie van de Wieringermeer Directie, bleef hij tot de dag van heden, als adviseur aan de Landbouwkundige Afdeling verbonden. Samengegroeid met het werk van het in cultuur brengen van de Zuiderzeegronden, kunnen wij ons de maandelijkse vergaderingen zonder U, Prof. VISSER, niet goed denken. Wij allen hebben dan ook met vreugde en waardering vernomen, dat U deze ook in het vervolg gaarne zult blijven bezoeken. Dit brengt tevens een oplossing van de moeilijkheid, waarvoor wij staan, dat we ons geen voorstelling kunnen maken van Uw persoon „in ruste".

In de loop der jaren is het ons zelfs nooit gelukt er achter te komen, wanneer U eigenlijk Uw vacanties hebt gehouden. Ik heb U er wel eens van verdacht, dat U die zorgvuldig hebt opgespaard – tot heden –, maar mij ontbreekt de overtuiging, gezien Uw onuitputtelijke levenskracht en energie, dat voor U op 16 December 1948 een periode van – zo dat heet – „welverdiende rust" zal aanbreken.

Dat wij U die van harte gunnen, staat intussen wel onomstotelijk vast. Velen zijn hier samengekomen, om U de overtuiging te schenken, dat Uw leven rijk en gezegend is geweest, door het vele dat U voor anderen hebt kunnen doen.

Ons Comité heeft de gelegenheid gehad te beluisteren hoe men in de lande over U denkt. Ik heb een bescheiden poging gewaagd die gevoelens te vertolken, maar ik ken U langer dan vandaag en ik weet te goed dat deze „huldiging" binnen zekere grenzen diende te blijven, wilden we kans hebben U hier te krijgen. Nu dat gelukt is, is U wel min of meer aan ons overgeleverd, maar daarvan misbruik te maken ligt allerminst in onze bedoeling.

Het is alleen zo moeilijk te zeggen waarvoor men U zo dankbaar is. Is het voor het wetenschappelijke werk dat U gepresteerd hebt, of ligt het meer in Uw „feeling" op het juiste moment de practici datgene te hebben voorgezet, waarover ze zo gaarne voorgelicht wilden worden? In beide veronderstellingen ligt ongetwijfeld een grond van waarheid, maar toch ben ik er van overtuigd, dat het nog meer de *wijze* is geweest, waarop U de practici tegemoet is getreden, welke indruk heeft gemaakt en grote waardering voor en vertrouwen in Uw persoon heeft gewekt. Rustig, degelijk en zonder enig vertoon van geleerdheid hebt U de studerende jeugd en zovele anderen door Uw voorbeeld laten zien, hoe de Nederlandse landbouw gediend kan en behoort te worden. Voorlichting dient zodanig te worden gegeven, dat vertrouwen wordt gewekt, in ruil waarvoor zo gaarne vertrouwen wordt geschonken: basis voor een productieve samenwerking tussen practijk en theorie. Bovenal voor dat voorbeeld zijn ook wij, ouderen, U zo dankbaar.

Als blijk van waardering voor Uw persoon en Uw werk heb ik op mij genomen U een geschenk aan te bieden namens de velen, die het op prijs stellen hun gevoelens van sympathie en dankbaarheid jegens U tot uitdrukking te brengen. Uw overigens zeer menselijk gevoel van nieuwsgierigheid nog een ogenblik op de proef stellend, deel ik U mede, dat U dit huldeblijk wordt aangeboden door een aantal groepen van personen, vertegenwoordigende: de Landbouwhogeschool, inclusief het Instituut voor Landbouwwerktuigen en -gebouwen, de oud-leerlingen dezer Hogeschool, de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, de Cultuurtechnische Dienst, de Noordoostpolder, diverse polderbesturen en werktuigen-fabrieken, alsmede de Prinsenmolen Commissie, de Remrosmolen Commissie, de Commissie voor de indrogende gronden te Kuinre en omstreken en nog vele anderen.

Het geschenk is een boekwerk, U wel bekend, genaamd *Natuurlijke Historie van Holland* van Le Francq van Berkhey.

Ik waag de veronderstelling, dat U thans wel tijd zult krijgen dit te lezen. Wij hopen, dat de lecture hiervan U menig genotvol uur zal verschaffen, in het bewustzijn, dat het U is aangeboden door een grote schare van vrienden, die U van harte nog vele jaren van „rustige ontspanning" toewensen na een zo welbesteed leven.

En voor het geval U eens iets anders zoudt willen doen dan lezen, is hier nog een *album*, met foto's uit de Wieringermeer en N.O.-Polder. Op vele dezer plaatjes zult U een markante figuur ontwaren, een steunpilaar van de braintrust van het werk, dat onder veelal moeilijke omstandigheden op de jonge Zuiderzeegronden moest worden verricht.

Prof. Visser, ik besluit met U namens de velen, uit wier naam ik sprak, van harte alles goeds te wensen op Uw verdere levensweg.

REDE VAN DE HEER G. DE JONG

Dames en Heren,
Hooggeachte Professor,

Allereerst een woord van dank voor de uitnodiging, die de besturen der verschillende waterschappen, waar U als adviseur mee kennis gemaakt hebt, mochten ontvangen om bij Uw afscheid uit het publieke leven tegenwoordig te zijn.

Wij, en dan spreek ik als tolk van al die waterschappen, zijn daar zeer erkentelijk voor en zijn daardoor zeer vereerd.

Natuurlijk, wij bewoners van het platteland, zagen tegen U als Professor op. Maar door Uw optreden en het inkleden van Uw adviezen viel dat weg. 't Was meer of we een vaderlijke raad ontvingen dan een professorale oplossing. Daarbij kwam, dat alles gespeend was van financiële overkrachting, waardoor U direct bij ons boeren aansluiting vond. Het „geld speelt geen rol" heeft bij ons geen ingang. Wij willen, voordat we een toren bouwen, graag eerst de kosten overrekenen.

Voor de Waterschappen was U de vraagbaak, die ze niet graag misten. Meer nog, de vaderlijke vriend, die zich met hen in de verschillende vraagstukken inleefde en ze zo wist op te lossen, dat ze meestal aller goedkeuring konden wegdragen.

Hooggeachte Professor. Er is tussen ons een band gegroeid. Wij gevoelden, U hoorde bij ons. En daarom vinden wij het zo vererend bij Uw afscheid te zijn. Me dunkt, U hebt het wel aangevoeld.

Overal in het land, van Noord tot Zuid, van Oost tot West, maar bijzonder in het Land van Heusden en Altena, waar U 21 waterschappen adviseerde, hebt U Uzelf monumenten gesticht in de bemalingen, die onder Uwe leiding tot stand kwamen.

In 't bijzonder willen we noemen, omdat we die van nabij kennen, het electrische gemaal „de Drie Sluizen" te Nieuwendijk, dat met zijn drie pompen 6100 ha bestrijkt. Toen we na de explosie door de Duitsers bij de brokstukken stonden, moesten een paar ingenieurs van de Rijkswaterstaat van Zuid-Holland die ons toegevoegd waren tot advisering van een spoedig herstel, nog hun bewondering uitspreken over de prachtinstallatie.

En de electrische bemaling van het Waterschap „de Duil" te Almkerk, die met haar twee afzonderlijke gemalen, te bedienen door één machinist, nog steeds een buitengewone bevrediging geeft en andere waterschappen met jaloersheid vervult.

Hooggeachte Professor. Door Uw gestalte had U al overwicht. Maar ook door Uw mild optreden. U wist voor ons de zware vraagstukken klaar en helder te maken.

Wij brengen U, namens al die Waterschappen, een woord van welgemeende dank, een woord van warme hulde voor al datgene, dat U in ons midden tot stand bracht. 't Zal nog tot ons spreken, als U het publieke leven hebt vaarwel gezegd, ja, als U de weg van alle vlees zijt gegaan. We wensen U toe, dat God U een mooie levensavond mag schenken en dat U nog vele jaren in goede gezondheid op Uw welbesteed leven moogt terugzien.

REDE VAN IR M. A. GEUZE

Hooggeleerde Visser,
Dames en Heren,

Ik geloof niet dat ik Uw collega's oneer aandoe, wanneer ik constateer dat de naam van Prof. VISSER onder de Wageningse hoogleraren bij de Nederlandse boer en op het Nederlandse platteland één van de bekendste is. Wanneer men in de provincie de naam Prof. VISSER noemt dan is de wedervraag: „Prof. VISSER uit Wageningen?" en dan weet men wie er bedoeld wordt. Op zichzelf is dat kentekenend voor de positie die U, Prof. VISSER, niet alleen aan de Landbouwhogeschool, maar vooral ook als Hoogleraar aan die Hogeschool in het Nederlandse landbouwleven hebt veroverd. Wanneer de boer tevens waterschapsbestuurder is, is het helemaal duidelijk; wanneer de boer een paardefokker is, dan kent hij U van de remrosmolen met zijn trekkrachtproeven; wanneer hij zaaizaadteler is, gebruikt hij misschien Uw warmwaterontsmetter; wanneer hij veehouder is, heeft hij misschien met moldrainage proeven genomen; wanneer hij bietenteler is, zal hij reeds weer zoveel jaar geleden een luchtbandenwagen zijn gaan gebruiken en deze dan op de weg achter een autotrekker. Ik hoef de betekenis van dit Uw werk niet in onderdelen nauwkeurig te schetsen, de verschillende begrippen spreken voor zichzelf. In het bijzonder wil ik toch wel noemen de zeer grote betekenis die de luchtbandenwagen voor onze landbouw is gaan innemen, vooral ook in verband met het voortschrijdende trekkerverkeer. Om deze betekenis te onderstrepen noem ik één van de conclusies, waartoe Uw oud-leerling KUYPER, nu ruim acht jaar geleden, in een artikel in het L.T. van Sept. 1940, over de kosten van het bietenvervoer van boerderij naar fabriek, toen reeds kwam, nl. dat de luchtbandenwagen bij het bietentransport zeker 30–60 % meer kan laden dan de oude types boerenwagen, terwijl ook de vervoerssnelheid veel groter is, zodat een transport-besparing van 30–40 % verkregen kan worden.

U hebt altijd met Uw voeten midden in de practijk gestaan. Dezer dagen kreeg ik nog in handen Uw verslag over het bietenrooivraagstuk, op verzoek van de Zeeuwse Landbouwmaatschappij in samenwerking met de suikerindustrie opgesteld. Dit verslag dateert van 1924 en is thans nog geheel ter zake. Verschillende beschouwingen eruit zijn momenteel nog van toepassing en kan men in de tegenwoordige landbouwbladen evengoed aantreffen, of het nu gaat over de bietenlichter, over een kopapparaat of over het Pommritzer Zuckerrübenernteverfahren. En nog actueler op dit ogenblik is waarschijnlijk de aardappelstomer, welke eveneens op Uw naam staat. Met deze korte kenschets meen ik te mogen volstaan om bij deze huldigingsbijeenkomst Uw verdienste voor de landbouwwerktuigensector aan te geven.

Maar, Hooggeleerde VISSER, er is meer. Ge waart hoogleraar, ge waart uitvinder, ge waart practicus, ge waart bovenal mens, en als zodanig koesteren wij, Uw oud-leerlingen, de hoogste waardering voor U. We hebben met U van gedachten kunnen wisselen over onze eigen ervaringen – zij het destijds beperkte –; ge hebt ons geleerd, in ieder geval er op gewezen, onze opmerkingsgave te gebruiken, te letten op eb en vloed, waterlopen, landschap. Ge hebt ons steeds er op gewezen Nederlands te blijven spreken en schrijven en niet onder de last van het hedendaagse wetenschappelijk jargon te bezwijken. Wanneer we een keer op college kwamen en het was mooi voorjaarsweer, dan stapten we

op de fiets en dan gingen we de Vallei in en we zagen dingen, waar we misschien regelmatig voorbij kwamen en die we niet hadden opgemerkt of waarvan we de zin niet begrepen hadden. Ge waart ongekend vitaal, het is nog maar enkele jaren geleden, dat men U geregeld in het zwembad, naar men mij verteld heeft, zelfs op de springplank, kon zien. Er zijn momenten die men nooit vergeet en zo herinner ik mij, dat wij bij de eerste vierdaagse excursie voor de richting landbouw door de Betuwe reden over één van de hoge rivierdijken. In de verte was een geel veld te onderscheiden en Prof. MAYER maakte ons er op opmerkzaam. Kijk, zeide hij, daar is nog een perceeltje koolzaad, want dat was zeldzaam in die tijd. Doch Uw ogen waren scherper. Neen man, dat is herik, was het bescheid.

En dan denk ik aan een andere excursie, in de winter, langs de grote rivieren, langs ijsbarrières en overlaten met vele hoogleraren en hun dames. En dan was daar ook Mevrouw VISSER bij, die natuurlijk voor eigen gebak gezorgd had. Dit soort herinneringen hebben wij voor de band met de Landbouwhogeschool nodig, wanneer wij in de maatschappij staan en zij zijn van grote invloed geweest op de betrekkingen met U, Prof. VISSER. Ik waardeer het dan ook zeer uit naam van de oud-leerlingen thans in de gelegenheid te zijn U, èn als hoogleraar, èn als mens, onze genegenheid en dankbaarheid over te mogen brengen.